

Demolinguistika: inkesta soziolinguistikoa eta kale neurketak (I)

2012. urtea datu demolinguistiko franko ematen ari zaigu. Martxoan Eusko Jaurlaritzak V. inkesta soziolinguistikoaren EAEko emaitzak aurkeztu zituen eta uztailean Euskal Herri osoko emaitzak aurkeztu ziren. Egun batzuk lehenago Soziolinguistika Klusterrak hizkuntzen kale-erabileraren VI. neurketaren emaitzak aurkeztu zituen Euskaltzaindiaren egoitzan. Bi ikerketetan 2011koak dira jasotzen diren datuak, eta informazio horiei esker azken 20 urteetako bilakera azter liteke.

V. inkesta soziolinguistikoa

2011ko inkesta soziolinguistikoa *Jakin* aldizkariaren 189. zenbakian aipatu genuen, EAEko emaitzak komentatu genuenean. Bertan, inkesta horren oinarri metodologikoei buruzko hainbat ohar jaso genituen, ez ditugu hemen errepikatuko. Laburbilduz, gogora dezagun inkesta kuantitatibobaten emaitzak direla esku artean ditugun informazioak: Euskal Herri osoan zehar 7.800 inkesta egin zaizkie (4.100 EAEn, 2.000 Iparraldean eta 1.700 Nafarroan) 16 urte baino gehiagoko pertsoneri; nerabeak eta haurrak inkestaren azterketa-eremutik kanpo gelditzen dira, beraz. Lau gai aztertzen zituen galdetegi bati erantzun behar izan zioten inkestatuek. Demolinguistikan ohikoak diren lau gaiak jorratu ziren, hain zuzen ere: herritarren hizkuntza-gaitasuna, hizkuntzaren transmisioa, euskararen erabilera eta euskararekiko jarrerak. Inkesta kuantitatiboa izanik, inkestatuak berak neurtzen du, kasu bakoitzean, bere gaitasuna edo ekin-

tza/jarrerak. Esan nahi baita, berak esaten du euskara bada-kien ala ez, erabiltzen duen ala ez, transmititu duen ala ez eta alde edo kontra dagoen. Inkesta kuantitatiboan ezaugarria da konprobaketa objektiborik ez izatea. Azkenean ez dakigu benetan erantzuna zintzoa den, objektiboa den... Gainera euskara jakitea oso ezberdina izango da Mutrikuko euskaldun zahar batentzat edota euskararekin eskolan baino topo egin ez duen Gasteizko gazte batentzat. Inkestaren emaitzak kontrastatzeko, interesgarria litzateke jakitea zenbat inkestak erantzun dioten inkestari euskaraz eta zenbatetik erdaraz. Horrek informazioa emango liguke benetako erabilerari buruz, batetik, eta inkestatuen gaitasunari buruz, bestetik. Gaitasunari buruzko informazio gehiago edukitze-ko, ona litzateke inkestatzaileak inkestatuaren soltura edota komunikatzeko trebezia jasoko balu.

Oinordetutako euskara eta berriz aurkitutako euskara

Emaitzak aztertzen hasi baino lehenago, beste ohar garrantzitsu bat egin behar da: inkesta soziolinguistikoaren emaitzak hainbat aldagairen arabera aurkezten dira (lurraldea, adina...). Aldagai horien guztien araberrako datuak eta aldeak kontuan hartzea ezinbestekoa da egoera demolin-guistikoaren benetako neurria hartzeko. Datu orokorrak baino analizatzen ez badira, tokian-tokian eta unean-unean dauden muturreko egoeren datuak nahasten dira eta esanguratsuak ez diren datuen aurrean geratzen gara. Euskal Herrian eta euskarari dagokionez, bi indar soziolinguistiko nagusi daude: alde batetik, oinordetutako euskararen indarra, eta, bestetik, berreskuratutako (berriz aurkitutako) euskararen indarra. Terminologia hori Lafont okzitaniarrari mailegatuta dago: berak, okzitanieraren kasuan, *occitan hérité* eta *occitan retrouvé* aipatzen ditu. Kasu batean, historia-ren eta historia soziolinguistikoaren inertzia dugu oinarri, eta, bestean, plangintzaren inertzia. Bistan denez, historia-

ren inertzia aurreko politika eta plangintza soziolinguistiko batzuen ondorio ere izan daiteke.

Oso indar ezberdinak dira biak, esanahi soziolinguistiko ezberdinak dituzte eta emaitza demolinguistikoak irakurtzean ez dira nahastu behar. Oinordetutako euskara belau-naldiz belaunaldi pasatzen den euskara da. Berriz aurkitutako hizkuntza, aldiz, familia batean euskararen transmisioan eten bat egon denean eta plangintzaren ondorioz belaunaldi gazteenek «haien hizkuntza» (Lafont-en terminologian) berriz eskuratu dutenean gertatzen da; edota, immigranteen kasuan eta historikoki erdaldunak izan diren familietan, hiztunek euskara ikasi dutenean, besterik gabe. Eremu geografiko jakinekin identifikatu izan ohi dira bi fenomeno horiek Euskal Herrian.

Une historikoaren arabera, bi indarrak norabide berekoak izan dira edota bata bestearen kontra egin izan dute. Garai historiko jakin batzuetan, plangintza euskararen kontra izan da eta inertzia euskararen alde; eta beste une historiko batzuetan, alderantziz: oinordetutako euskararen bilakaera ezkorra izan da eta plangintza, aldiz, euskararen aldekoa. Askotan, bi indarrak kontra izan ditu euskarak. Bi datu horiek eta denborazko eta geografiazko aldagaiak kontuan harturik, argi dago, alde batetik, Lastur edo Ea ez direla Tuteran edo Portugalete, ez orain eta ez une historiko zaharra-goetan, eta, bestetik, 1940ko hizkuntza politika ez zela 1985ean zegoena.

Hizkuntzaren osasuna neurtzeko garaian bi indar horien datuak nahastea ondorio okerrak ateratzeko arrazoia izan daiteke. Oso esanahi ezberdina du euskararen gaitasuna igotzea Euskal Herrian oinordetutako euskarari esker, edota berreskuratutako euskarari esker. Euskararen etorkizuna argiago eta baikorragoa da bere eremu geografiko eta soziofuntzionaletan euskara transmititzen, ikasten eta erabiltzen denean, alegia, eremu horietan indartzen denean. Portugaleteko gazte batek eskolan euskara (pixka bat) ikasten duenean, euskararen egoera ere baikorragoa da, baina ez du neurri be-

reko garrantzirik. Aipatutako bi kasuak baikorrak dira; baina, beste kasu batzuetan, aldiz, indar batek itzali, ezkutatu egiten du bestea, eta horretan datza ondorio okerrak ateratzeko arriskua. Adibidez, Barakaldo, Portugalete eta Sestao-ko 30.000 gaztek sekula erabiliko ez duten euskara pixka bat ikasten duten bitartean Ea, Lekeitio, Ondarroa eta Markina-ko 5.000 gaztek euskara galtzen badute (edo ez bazaie transmititzen), kuantitatiboki oso egoera baikorraren deskribapena edukiko genuke: 25.000 pertsona irabazita egongo litzateke euskara. Hala ere, egoera soziolinguistikoaren azterketa objektiboagoa eginez, konturatuko ginatke eremu euskaldun batean euskararen gainbehera modu horretan gertatzea oso larria litzatekeela. Oso larria da euskarak bere eremu geografiko eta soziofuntzionaletan atzera egitea, nahiz eta bereak ez diren eremuetan irabaziak eduki, normalean irabazi horiek ez baitute ondorio praktiko-operatibo baikor nahikorik galdutakoa estaltzeko. Horrek ez du esan nahi, noski, bere eremuetatik kanpo euskara zabaldu behar ez denik; gainera, euskara bere eremuetan indartzeko, agian, kanpoko hainbat eremutan ere bere presentzia indartu eta ziurtatu behar da, bereziki jarreretan eragiteko.

Oinordetutako euskarak eta bere eremuak, azken bi mendeen inertzia historikoari jarraituz, gainbehera jarraitu izan du azken urteotan. Alderantziz, berreskuratutako euskarak igoera nabarmena izan zuen 1980tik aurrera. Datu demolingüistikoaren argitan, euskara ondo zihoala ematen zuen; izan ere, kuantitatiboki ikusgarriagoak izan ziren berriz aurkitutako euskararen lorpenak. Oinordetutako euskararen gainbeheraren jarraipena ezkutuan gelditzen zen, kuantitatiboki neurtzeko zaila. Hala ere, kualitatiboki esanguratsuagoa zen Lazkaoko 5.000 biztanleetatik 100ek euskara erabiltzeari uztea eta ez Barakaldoko 100.000 biztanleetatik 1.000k euskara (zertxobait) ikastea. Zentzu horretan aipatzen zuen Mikel Zalbidetik 2008an «ura bodegatik ari zaigu sartzen»: datu demolingüistikoak kontu handiz irakurri be-

har dira; bestela, autokonplazentzian jauzteko arriskua dago, konturatu gabe hondoratzen ari garela.

Errealista izatea, datuak haien finezian eta konplexutasunean aztertzea gauza bat da, eta ezkorra izatea beste bat. Euskararen historiaren gainbehera luzea da, aspalditik aipatzen dute autoreek euskara galtzen ari dela, eta azken bi mendeetan (19. mendean eta 20. mendearen aurreneko hiru laurdenetan) azkartu egin zen euskararen atzerapena, kasu batzuetan inertzia sozio-historiko propioz eta gehienetan kontrako politika linguistiko jakinengatik. Hizkuntza plangintza abiatu zenean, argi eduki behar zen mendetatik zetorren inertziari ez zitzaioela bat-batean bukaerarik emango; plangintza berriaren indar positiboa eta inertziaren indar ezkorra, hasiera batean behintzat, kontrako indarrak izango zirela: berreskurapenaren hasiera, alde batetik, eta galeraren moteltzearen hasiera, bestetik. Gainera, gaixotasunen kasuan bezala, gauza bat da sintoma desagerraraztea eta beste bat gaixotasunaren sustraietara jotzea, gaixotasunaren arrazoia kenduz.

Ohar horiek guztiak kontuan harturik, ikus ditzagun V. inkesta soziolinguistikoaren emaitza nagusiak. Kaleratutako datuak erabiliz, finezietan sartzeari zaila da, oso orokorrak baitira. Datu guztiak beharko lirakeke ondorio sakon eta egokietara heltzeko, kopuru guztiak eta ehuneko guztiak beharko lirakeke, adin talde guztietan eta lurralde guztietan. Gainera, ikerketa bost urtetik behin egin denez, 1991tik dauden emaitza guztiak erabili beharko lirakeke konparaketak egin ahal izateko. Lanketa sakon hori, aldiz, artikulutxo honen mugetatik at gelditzen da.

Gaitasuna

2011ko emaitzen arabera, Euskal Herrian 16 urte baino gehiagoko 714.136 elebidun daude, 388.255 elebidun hartzaile eta 1.546.607 erdaldun. Euskaldun elebakarrik ez da kontuan hartu; egoera soziolinguistiko desorekatuaren adierazle argia da hori, nahiz eta agian gaur egun ezinezkoa den

16 urte baino gehiago edukitzea eta euskal elebakarra izatea. Ondoko laukian lurraldekako datuak jasotzen dira.

Hizkuntza-gaitasuna herrialdearen arabera (2011)

	Euskal Herria		EAE		Nafarroa		Iparraldea	
	Absolutua	%	Absolutua	%	Absolutua	%	Absolutua	%
Guztira	2.648.998		1.873.498		537.139		238.360	
Elebidunak	714.136	27,-	600.058	32,-	62.977	11,7	57.100	21,4
Elebidun hartzailleak	388.255	14,7	325.967	17,4	40.546	7,5	21.742	9,1
Erdaldunak	1.546.607	58,4	947.473	50,6	433.616	80,7	165.518	69,4

Iturria: V. inkesta soziolinguistikoa, 8. or.

Gaitasunari dagokionez, 1991tik gertatu den bilakaera baikorra izan da EAEn eta Nafarroan, baina ezkorra Iparraldean. Orokorrean, gaur egun 1991n baino 185.600 elebidun gehiago dago Euskal Herrian.

Adin taldeka datuak oso esanguratsuak dira herrialdeen arteko egoera soziolinguistikoen ezberdintasuna ikusteko.

Elebidunak adin-taldearen eta herrialdearen arabera (2011) (%)

	>=65	50-64	35-49	25-34	16-24
EAE	23,3	22,9	29,8	44,5	59,7
Nafarroa	9,3	9,6	10,1	14,5	20,8
Iparraldea	30,6	24,4	15,1	13,9	17,6

Iturria: V. inkesta soziolinguistikoa, 10. or.

Nafarroan berreskurapenaren estruktura tipikoa dugu: zenbat eta gazteagoa izan adin taldea, orduan eta euskara gehiago daki biztanleriak. EAEn antzeko egoera soziolinguistikoa dugu gaitasunari dagokionez: zenbat eta gazteagoa izan, orduan eta handiagoa da elebidunen kopurua; salbuespen batekin, 65 urte baino gehiagokoek 50-64 adin taldekoek baino proportzio altuagoan dakite euskara. Horren arrazoa argia da: 64 urtetik behera berreskurapenaren bilakaeraren estruktura tipikoa ageri bada ere, 65 urte baino gehiagokoen artean oraindik oinordetzan hartutako hiz-

kuntzaren aztarna indartsua dugu. Oinordetutako hizkuntza da nagusiki 65 urte baino gehiagokoen artean; hizkuntzaren gainbehera 50-64 adin taldean bukatzen da —talde hori trantsiziokoa da—, berreskurapena talde horretatik aurrera gertatzen da. Gaitasunaren datu horiek bakarrik kontuan hartuz oinordetutako euskararen galera frenatu den edo ez zehaztea zaila da, artikulua honen hasieran aipatutako arrazoiengatik; hala ere, baikor izateko aukera ematen dute: modu batean edo bestean, euskararen gaitasun aitortua hobetzen ari da.

Iparaldeari dagokionez, euskararen galera sozio-historikoaren eskema tipikoa jasotzen da, salbuespen garrantzitsu batekin. Zenbat eta gazteagoa izan, orduan eta txikiagoa da elebidunen kopurua adin taldeetan, 16-24 adin taldean ezik. Talde horretan elebidunen kopurua igotzen da. Hurrengo inkestan emaitzak bide beretik baldin badoaz, adin talde hori berreskurapenaren hasierako adin taldea izango litzateke. EAerekin konparatzeko, Iparraldeko 25-34 adin taldea EAeko 50-64 trantsizioko adin taldea litzateke.

Azterketa honek *Jakin* aldizkariaren hurrengo zenbakian jarraituko du.¶